

Ange källor på ett strukturerat sätt

Att använda sig av möjligheten att ange källor och göra källhänvisningar genom ett "källträd" har många fördelar. Om dessa och hur man utnyttjar sitt släktforskarprogram för detta ändamål ska här närmare studeras.

Fördelar med struktur i källhänvisningarna

Fördelarna med struktur och systematik i hanteringen av källor är många. Här ska nämnas några av de väsentligaste.

- Man noterar uppgifter om källan bara en gång. Det kan gälla sådant som församlingens namn och kyrkbokens beteckning, författare och titel på en bok etc. Nästa gång samma källa används behöver man bara ange nytt sidnummer, ny paragraf eller liknande. Detta sparar mycket tid.
- Vissa släktforskarprogram, bl.a. Disgen medger att man "bifogar" ett utdrag ur källan, något som Disgen kallar "citat ur källan". En paragraf i domboken kan beröra flera personer, men genom att hänvisa till samma källhänvisning behöver inte texten i paragrafen upprepas för varje person. Detta sparar både tid och gör materialet mera lättöverskådligt.
- Det är lätt att med utgångspunkt från en källa påvisa vilka personer som berörs. Hänvisning till en viss passagerarlista för en utvandrare medger att man enkelt kan ta fram vilka andra i ens forskning som utvandrade med samma båt.
- Källhänvisningarna och källförteckningarna blir mycket mera lättlästa och överskådliga vid utskriften.
- Det ger möjligheter att göra sökningar och utskrifter med utgångspunkt från källan som skapar helt nya möjligheter för den som kommit lite längre i sin släktforskning och inte bara intresserar sig för född, gift och död. För den som vill forska kring en gård, en by, ett regemente, ett gammalt järnbruk etc. är denna möjlighet en skänk från ovan.
- Genom överskådligheten är det lättare att finna de misstag genom felaktig inmatning som skett i forskningen och genom funktionen "redigera källor" är lätt att åtgärda.

Arkivbildaren i centrum

Arkivbildarna kan vara statliga och kommunala myndigheter samt företag, organisationer och privatpersoner. För att hitta en handling måste man alltså först veta vem som är arkivbildare, och sedan vilken arkivinstitution som förvarar den arkivbildarens handlingar.

I offentliga arkiv gäller i dag den s.k. proveniensprincipen (proveniens = härkomst). Det betyder att handlingar som uppkommit i en arkivbildares verksamhet ska hållas samman i arkivet, och inte blandas

med handlingar ur andra arkiv. Förr var det vanligt att man upprättade ämnessamlingar, bestående av handlingar rörande ett visst ämne som plockades ut ur olika arkivbildares arkiv. Idag försöker man upplösa sådana ämnessamlingar och återföra handlingarna till respektive arkivbildares handlingar.

För släktforskaren bör därför arkivbildaren stå i centrum. De olika källor, t.ex. Malmö Sankt Petri AIa:3, som kommer från samma arkivbildare, här Malmö Sankt Petri, samlas i en grupp under arkivbildaren med arkivbildaren som gruppens namn. Disgen medger möjligheten till en förkortad beteckning, t.ex. MSP AIa:3 för nämnda källa. Den fullständiga källbeteckningen framgår av en källförteckning som bifogas.

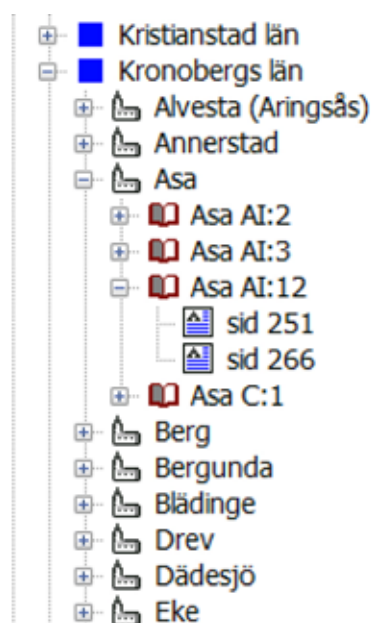

Fig. 1. Ett exempel på källträd. Arkivbildarna i figuren är respektive församling och har markerats med en kyrka. Källorna är de olika kyrkböckerna. Hänvisningarna är markerade med de små "Anteckningsfälten"

Men grupperingar kan göras på många olika sätt. Grupperingar före arkivbildare kan jämföras med i vilket rum eller vilken hylla man sätter en viss bok. Grupperingar efter arkivbildare motsvaras av de platser där man lägger ett bokmärke, ett band eller motsvarande i en bok för att lättare hitta tillbaka.

- A. ARKIVBILDARE – KÄLLA - Hänvisning
- B. Ämnesgrupp (kyrkarkivalier, domstolsarkivalier etc.) – län – ARKIVBILDARE – KÄLLA – Hänvisning
- C. Ämnesgrupp – ARKIVBILDARE – KÄLLA – Ämnesgrupper (födda, vigda, döda etc.) – Hänvisning
- D. Ämnesgrupp – ARKIVBILDARE – Ämnesgrupper (födda, vigda, döda etc.) – KÄLLA – Hänvisning
- E. Arkiv(institution) - Ämnesgrupp (kyrkoarkivalier, domstolsarkivalier etc.) – län – ARKIVBILDARE – KÄLLA – Hänvisning

Modell A ovan är i och för sig tillräcklig. Inga andra uppgifter redovisas normalt i släktforskningen och i olika utskrifter. Grupperingar är enbart till för att snabba kunna hitta källan när en hänvisning ska göras. Möjligen kan idén med att starta källträdet i det arkiv som förvarar handlingarna, t.ex. Landsarkivet i Lund, anses underlätta åtkomsten (Modell E). Denna uppgift kan istället noteras i beskrivningen av den enskilda källan. Min uppfattning är att det tydligaste är att starta med en ämnesgrupp som i alternativen B, C och D. Detta är också förprogrammerat i Disgen.

Modell D har den nackdelen att en källa kanske måste anges fem gånger. I de tidiga ministerialböckerna fanns både födda, vigda, döda samt sockennämnden protokoll och kyrkans räkenskaper i samma bok. I modell C anges källan bara en gång och uppgiftens art i själva hänvisningen. Jag har funnit modell C som mera överskådlig och ger enligt min uppfattning bättre och tydligare utskrifter.

Hur man väljer att skapa sitt källträd kan beror på vilket syfte man har med sin släktforskning eller på källans struktur. För domboksmaterial har jag ofta använt mig av två nivåer av ämnesgrupper mellan källan och hänvisningen, nämligen källa – år – (första) datum – hänvisning. Man hade minst tre ting per år, ibland ett eller flera extra eller urtima ting samt ofta flera inspektioner där man upprättade syneprotokoll. Utan att samla alla handlingar årsvis fick jag en oöverskådlig förteckning över dokument.

Det finns inget som hindrar att man har olika antal grupperingar i skilda källor eller för skilda arkivbildare. Man väljer den modell som man tror ger bäst överskådlighet. Använder man sig av en strukturerad källhänvisning, typ Disgenkälla i Disgen, är enkelt att flytta en källa från en grupp till en annan. Detta gör man under <redigera>, <källor och citat>. Högerklicka på den uppgift man vill flytta (alla underliggande följer med), klipp ut och klistra sedan in urklippet på samma eller nästa nivå, beroende på var man vill placera urklippet.

Jag har gjort några undantag från mina principer om att notera källa bara en gång. Församlingsbok som är förd för två församlingar har lagts som källa under båda församlingarna och redovisas vid utskrift av källförteckning som två skilda källor. De domböcker som innehåller flera härader har på samma sätt noterats som ny källa i varje härad.

En mer avancerad användning av sökfunktionen är att söka på källa och markera ”sök även underliggande Disgen-källor”. Disgen medger då att man kan markera en grupp och får alla de källor och citat som ingår i gruppen analyserade vid sökningen. Olika sökmetoder kan dessutom kombineras. Möjligheten till sådana speciella sökningar har påverkat mig att vara mycket konsekvent vid angivelse av källor. Den som

sockenforskar kan enkelt få fram många intressanta uppgifter.

Kopiera andras källträd?

Jag har påvisat fem modeller av källträd. Det inses lätt att det finns många fler varianter. Att kopiera över ett källträd kan lätt påverka andra uppgifter man har i sitt eget källträd. Jag tror det därför är bättre att man pappersvägen, via e-post och andra kanaler byter erfarenheter och hjälper varandra. Att sedan själv skapa ett källträd i den egna forskningen tar mycket lite tid.

Hur övergår man till Disgenkälla?

Säkerhetskopiera innan du börjar! Andra släktforskarprogram kan ha en liknande funktion, men det tekniska i detta avsnitt behandlar hur man gör i Disgen.

Bli först bekant med Disgenkälla eller liknande system i andra släktforskarprogram genom att lägga upp nya notiser med Disgenkälla. Välj gärna ut någon person och lägg upp alla dennes notiser en gång till, nu med Disgenkälla. Det är sedan lätt att ta bort, antingen de nya notiserna om du skulle ångra dig, eller de gamla om du är nöjd. Högerklicka på notisen och välj <ta bort> den notis du inte vill ha kvar.

När man sedan ska ändra gäller det att hitta en enkel metod. Här följer ett recept.

1. Lägga upp de arkivbildare som du tror du behöver just nu.
2. Skapa en källa som du lämpligen kan kalla ”osorterade hänvisningar” eller ”Min källa” under respektive arkivbildare. (Här samlar du ditt gamla material för vidare bearbetning senare). I detta exempel är ”LÅ Stenemo Arkiv” arkivbildare.
3. Jag har skrivit ”Egna minnen” som källa i källfältet i vissa fall. Denna notis vill jag nu omvandla till Disgen-källa. Jag kopiera därför notisen i källfältet.

Fig.2. Utdrag ur personnotis.

4. Tryck på lampan till höger och sök upp aktuell arkivbildare, i detta fall LÅ Stenemo Arkiv. Högerklicka på källan ”osorterade hänvisningar” och markera ”ny hänvisning”.
5. Klistra in urklippet i fältet för hänvisningstext.
6. Gå tillbaka till notisfönstret och öppna Diskälla genom att trycka på lampan.
7. Markera den hänvisningstext som var den ursprungliga källhänvisningen.

8. Tryck "OK". Du har nu omvandlat din källhänvisning till Disgen-källa.

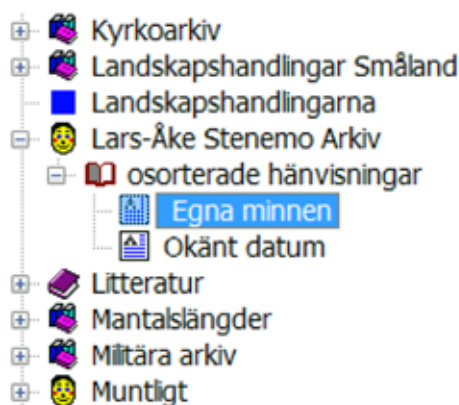

Fig. 3. Ett exempel på hur ett källträd kan se ut för att motta äldre källhänvisningar vid konvertering.

När du fört över de uppgifter du önskar till Disgen-källa, men i osorterade grupper, kan du enkelt öppna "Redigera källträdet". Här är det mycket enkelt att flytta hänvisningar mellan olika källor och källor mellan olika grupper. Det är också lätt att flytta uppgifter som är noterade i fältet "hänvisningstext" till platser i källhänvisningsfönstret där de hör hemma. Allt detta kan man göra efterhand. En ana kan ha personnotiser med källhänvisningar både skrivna konventionellt i

hänvisningsfältet och Disgenkällor. Systemet är flexibelt.

Detta kan låta komplicerat, men går förvånansvärt fort när man väl upptäckt hur man ska göra. Tänk på att säkerhetskopiera innan du börjar om något skulle gå snett!

Önskemål om förändringar i Disgen

Ett önskemål gällande programmet Disgen är att denna typ av konvertering av källor skulle kunna ske helt maskinellt. Och varför skulle inte traditionellt inskrivna hänvisningar direkt kunna hamna i ett fiktivt källträd. "Mina källor". Funktionerna i "redigera källträd" fungerar ypperligt.

Lars-Åke Stenemo
stenemo@gmail.com

PS. Hör gärna av er om andra problem ni har med Disgen-källa. Tips och frågor mottages gärna. DS.

Ljusa tider för Sveriges befolkning

En av anledningarna till att Sveriges befolkning nu snart finns för varje årtionde sedan slutet av 1800-talet är att släktforskarföretag och andra aktörer samarbetar för att täcka upp olika decennier. Om det kan man läsa i en artikel som nyligen publicerats i Helsingborgs Dagblad.

På Släktforskar dagarna i augusti lanserades dvd:n Sveriges befolkning 1910 av Riksarkivet. Och det är bara början – redan i höst kan 1950 och 1960 bli tillgängliga online genom ArkivDigital och inom några år kommer en skiva för Sveriges befolkning 1930. Ännu fler årgångar är planerade.

I höst lanserar ArkivDigital folkräkningarna för 1950 och 1960. Men de kommer inte att ges ut som dvd-skivor utan kommer i stället ingå i något av deras abonnemang. I Helsingborgs Dagblad

förklarar Riksarkivets Anders Nordström att Riksarkivet därför satsar på att i stället registrera folkräkningarna 1920 och 1940 längre fram.

Sveriges befolkning finns utgivna som cd/dvd-skivor utgivna av både Riksarkivet och Sveriges Släktforskarförbund och några av dem har tagits fram som ett samarbete mellan organisationerna. De innehåller folkbokföringsuppgifter och i de flesta fallen är det Statistiska centralbyråns avskrifter av kyrkans husförhörlängder som utgör källmaterialet. Tidigare utgivna cd/dvd för Sveriges befolkning är 1880, 1890, 1900, 1970, 1980 och 1990.

Riksarkivet även påbörjat registrering av folkräkningarna 1860 och 1870 enligt en artikel i Helsingborgs Dagblad (*källa Rötter och Helsingborgs Dagblad*).

Mats J Larsson

